

WAAIHOEK SE N.G. SENDINGGEMEENTE IN BLOEMFONTEIN: 1891-1903

R.M. Britz¹

ABSTRACT

THE DUTCH REFORMED MISSION CHURCH WAAIHOEK IN BLOEMFONTEIN: 1891-1903

This article considers the early history of a unique Dutch Reformed mission congregation in the capital of the Free State Republic. Members, especially elder John Fraser of the local "Tweeteringkerk", initiated the establishment of a separate mission congregation in Waaihoek, at that time the non-white residential area of Bloemfontein. In terms of the *Ecclesiastical Laws* of the Dutch Reformed Church of the Orange Free State, this church was founded in 1891. In 1895, the Waaihoek church, which was related to the (white) Dutch Reformed congregation of Bloemfontein, obtained a religious teacher, who was eventually ordained as missionary in 1897. Tension grew within the congregation because of the influx of black Basotho people who neither understood Dutch nor had the culture of the initial "Coloured" (brown) members. Consequently, the services and the administration of the sacraments (both Baptism and Holy Communion) were held separately. The congregation experienced the Anglo-Boer War in its own way. Their perspective on the War differed from that of those belonging to the white congregation. The Waaihoek congregation had to contend with a neighbouring concentration camp for black people. Ultimately it survived the war.

Met die uitbreek van die oorlog tussen Groot-Brittanje en die Oranje Vrijstaat-Zuid-Afrikaanse Republiek bondgenootskap, was daar in Bloemfontein twee Nederduitse Gereformeerde gemeentes. Die wel en weë van een van hulle gedurende die oorlog, is reeds nagegaan.² Die tweede gemeente was baie kleiner. Hy het ook nie oor 'n imponerende kerkgebou met twee torings beskik nie. Ongerig aan die kant van die nie-blanke woonbuurt Waaihoek, in Bastionstraat, was sy kerkie 140 sitplekke groot. Met die uitbreek van die oorlog was die gemeente skaars agt jaar oud. En, het hy oor die dienste van 'n geordende sendeling beskik. Uiteraard is die gemeente, net soos die moed-

1 Prof. R.M. Britz, Departement Ekklesiologie, Fakulteit Teologie, Universiteit van die Vrystaat, Bloemfontein.

2 Sien R.M. Britz: "Die Tweeteringkerk as een van die N.G.-gemeentes van Bloemfontein gedurende die Anglo-Boereoorlog 1899-1902." *Acta Theologica* 22(1) Junie 2002, 1 ev.

er, ingrypend deur die oorlog geraak. In die onderhawige artikel word die verhaal van Waaiohoek se N.G. Sendinggemeente oor die eerste twaalf jaar van sy bestaan vertel. Daarin word die stigting en aanvanklike groei van die gemeente nagegaan. Uiteindelik word ook enkele opmerkings gemaak oor sy belewing van die omvattende Anglo-Boereoorlog. Sy lidmate het 'n ander perspektief op die oorlog daarop nagehou as dié van Tweetering. Tog het die twee gemeentes met mekaar in verband gestaan.

1. IN WAAIOHOEK 'N EIE N.G. SENDINGGEMEENTE?

Die gedagte om in Bloemfontein 'n N.G. Sendinggemeente te stig, het veral in die laat jare tagtig onder lidmate van die plaaslike N.G. gemeente die rondte begin doen. In sy "Verslag van den Staat der Godsdienst" aan die Sinode van 1887, vra die Kerkraad ondersteuning by ander gemeentes met die oog op die vestiging van 'n sendinggemeente in die stad.³ Daarmee het hy in lyn probeer kom met die aanvaarde oortuiging in die Vrystaatse N.G. Kerk dat elke plaaslike gemeente binne sy grense vir die sending verantwoordelikheid moet neem. En, dit het neergekom op die oprigting van "eene eigen Zending Gemeente".⁴ Die Sinode "gehoord hebbende van de wenschelijkheid der stichting van eene Zending onzer Kerk te Bloemfontein, beveelt deze zaak ernstig ter behartiging van de Gemeente aan".⁵ Uit die kerkverband sou daar nie finansiële steun vir die vestiging en onderhouding van plaaslike sendinggemeentes kom nie. Die saak was weer in die hande van die Kerkraad. Die Sinode het dus gehou by Artikel 245.3 van sy *Wetten en Verordeningen*, wat bepaal het dat "de plaatselijke Zendingen worden door elke Gemeente zelve bekostigd".⁶

3 *Notulen der Handelingen van de Vijftiende Gewone Vergadering der Synode van de Nederduitsche Gereformeerde Kerk van den Oranje Vrijstaat* 1887:851.

4 *Wetten en Verordeningen voor de Nederduitsch Gereformeerde Kerk van den Oranje Vrijstaat* 1895, Artikel 235.2, 101. Sien ook *Notulen der Handelingen van de Veertiende Gewone Vergadering der Synode van de Nederduitsche Gereformeerde Kerk van den Oranje Vrijstaat* 1885:759. Sien ook A.A. Odendaal: *Die Nederduitse Gereformeerde Sending in die Oranje-Vrystaat 1842-1910*. Ongepubliseerde D.Th.-verhandeling, Universiteit van Stellenbosch, 1970:60 ev. en A.G. Oberholster: *Die sendingaktiwiteite van die Ned. Geref. Kerk in die Oranje-Vrystaat tot 1910*. Ongepubliseerde M.A.-verhandeling, Universiteit van die Oranje Vrystaat, 1970:72 ev.

5 *Notulen der Handelingen van de Vijftiende Gewone Vergadering der Synode van de Nederduitsche Gereformeerde Kerk van den Oranje Vrijstaat* 1887:851.

6 *Wetten en Verordeningen voor de Nederduitsch Gereformeerde Kerk van den Oranje Vrijstaat* 1895, Artikel 235, 101.

Onder die Tweetoringkerk se lidmate was die saak van die sending tog belangrik en het daar in hierdie verband 'n ontwikkeling gekom. By die Sondagskool. Vroeg in 1888 word die Kerkraad meegedeel dat die Sondagskool 'n basaar gehou het om 'n sendinggemeente in Waaihoek van die grond af te kry. En, £45.11.6 is ingesamel.⁷ Twee ouderlinge, J.G. Fraser⁸ en P.J. Joubert,⁹ het onmiddellik die saak by die res van die aanwesige Kerkraadslede bepleit. Die tyd het ryp geword dat daar veral vir die “Kleurlingen” wat tot ons kerk behoort, 'n eie sendinggemeente gestig moet word.¹⁰ Hierdie mening het uitgeloop op 'n lang gesprek in die Kerkraad. Sommiges, soos diaken Pretorius, het gekeer. In Waaihoek het die Lutherane en Weslyane reeds lank gevestigde gemeentes gehad. Die oprigting van nog 'n kerk sou net 'n onnodige situasie skep.¹¹ Die N.G. gemeente het immers oor baie jare heen met beide hierdie “kerkgenootschappen” meer as net 'n goeie verhouding opgebou. Hulle is daadwerklik ook ondersteun in hulle werk. Ander weer het teruggedeins vir die koste wat aan so 'n onderneming verbonde was. Om iets te begin wat nie volhoubaar is nie, is onverantwoordelik. Uiteindelik kon die Kerkraad nie tot 'n besluit kom nie.¹² Voorlopig sou die saak bly soos dit is.

2. 'N “ZENDING GEMEENTE” IN BLOEMFONTEIN GESTIG: 1891

Na drie jaar het daar 'n nuwe wending in verband met die moontlikheid om 'n sendinggemeente vir Bloemfontein te stig, gekom. By sy eerste vergadering in 1891 is die vraag in die N.G. Kerkraad weer geopper of hy nie ook, soos in ander gemeentes die geval was, ten minste 'n eie sendingkommissie moes aanwys nie. Dit het uiteraard geïmpliseer dat so 'n kommissie iets aan die plaaslike sendingsituasie sou doen. Die geestelike verdieping en opbou van die gemeente, so is dit beklemtoon, hang direk saam met die op-

7 Notule Kerkraad Bloemfontein, 6 Januarie 1888.

8 Vir hierdie invloedryke ouderling en voorganger, sien *S.A.B.W. I:314*. Sien ook sy *Episodes in my life*. Juta & Co. Ltd: Cape Town, 1922.

9 Hy was die afgevaardigde ouderling by die Sinode van 1887, waar hy die saak van ondersteuning vir die gemeente sterk bepleit het. *Notulen der Handelingen van de Vijftiende Gewone Vergadering der Synode van de Nederduitsche Gereformeerde Kerk van den Oranje Vrijstaat 1887:833*.

10 *Dies*.

11 Sien R.M. Britz: *Waaksame skans. Die Tweetoringkerk Bloemfontein 1848-1998*. N.G. Kerkraad Bloemfontein: Bloemfontein, 2000:62.

12 Notule Kerkraad Bloemfontein, 6 Januarie 1888.

rigting en uitbou van 'n eie sendingonderneming.¹³ Die moontlikheid van so 'n kommissie is goed ontvang. Dit sou geïmplimenter word, besluit die Kerkraad, sodra 'n nuwe hulpleraar vir die gemeente gevind is.

By 'n gemeentevergadering die volgende aand, op 10 Januarie 1891, kom die saak tot 'n punt toe die meerderheid oortuig was dat daar voortgegaan kan word met die stigting van 'n plaaslike sendinggemeente in Bloemfontein.¹⁴ In 'n kort amptelike beriggie in *De Fakkel* van 19 Maart 1891 word vermeld dat in Bloemfontein 'n sendinggemeente gestig gaan word. 'n Lidmaat wat anoniem wou bly, het hiervoor £150 gegee. Dit het die berigskrywer aan I Kronieke 29:14b — “Want dit kom alles van U en uit u hand het ons dit aan U gegee” — laat dink. By die Sinode, wat gedurende Mei in die Tweetoringkerkgebou vergader het, bevestig die Sinodale Sendingkommissie dat die Kerkraad van Bloemfontein gehoop het “zoodra omstandigheden zulks toelaten, eene plaastelijke Zending Gemeente te stichten...”. Vir hierdie doel was reeds £199 voorhande.¹⁵

Juis in hierdie tyd is die werklading van ds. C.S. Morgan aansienlik verminder toe die gemeente 'n hulpleraar in die persoon van proponent A.G.J. Schoevers op 21 November ontvang het.¹⁶ Dit sou ook die sendingsaak bevorder het. Daar was immers nou meer tyd vir die leraars beskikbaar om ook aan die opbou van 'n sendinggemeente aandag te gee. En, uit die Kerkraad kon 'n sendingkommissie tot stand gebring word. Wanneer presies die “Kaapse Kleurlinge wat aan ons kerk behoort” het, in Waaihoek in 'n eie N.G. sendinggemeente bymekaar gemaak is, bly nog in die vergetelheid lê.¹⁷ Waarskynlik was dit gedurende 1891. Hiermee sou die plaaslike predikante en die sendingkommissie gehelp het. Die kontakte wat daar tussen individuele lidmate en die “Kaapse Kleurlingen” wat in Bloemfontein gewoon en gewerk het, het nou uitgeloop op die vergestaltung van 'n sendinggemeente.¹⁸ So is daar uitvoering gegee aan Artikel 245 van die *Wetten en Verordeningen*.

13 Notule Kerkraad Bloemfontein, 9 Januarie 1891.

14 Notule Gemeentevergadering Bloemfontein, 10 Januarie 1891. Sien ook *Notulen der Handelingen van de Zeventiende Gewone Vergadering der Synode van de Nederduitsche Gereformeerde Kerk van den Oranje Vrijstaat* 1891:81.

15 *Notulen der Handelingen van de Zeventiende Gewone Vergadering der Synode van de Nederduitsche Gereformeerde Kerk van den Oranje Vrijstaat* 1891:81.

16 Sien *De Fakkel* VI(63) 25 November 1891, 109. Sien ook Britz: *Waaksame skans ... a.w.:*64 ev.

17 Vgl. vir die ontstaan van hierdie gemeente Britz: *Waaksame skans ... a.w.:*62, 64, 66, 68 en 72. Sien ook Odendaal: *a.w.:*102 ev.

18 Vgl. J.S. Louw en R.H. Daneel: *Ontstaan van die Sendinggemeente Bloemfontein*. Ongepubliseerd, sonder datum.

Hierdie “Kleurlingen” het waarskynlik almal aan die Kaapse N.G. Sendingkerk¹⁹ behoort. In die Vrystaat het hulle ook nie lidmate van die N.G. Kerk geword nie. Immers, in die *Wetten en Verordeningen* word die sending of sendingwerk van die kerk omskryf as

de Christelike bearbeiding van kleurlingen en anderen, binnen de grenzen der gevestigde Gemeenten der Kerk, die niet tot dezelve ... behooren....²⁰

Laasgenoemde was op hulle van toepassing. Dit het prakties beteken dat hulle in Waaihoek bymekaar gekom het. Op die keper beskou het ’n tweede N.G. gemeente hiermee in Bloemfontein na vore gekom — in Waaihoek. In hierdie dorpsgebied aan die suid-weste kant van die stad, het ’n handjievol N.G. lidmate dus nou op Sondaes begin kerk hou. In hierdie verband moes die

plaatselijke Leeraar, met behulp van de Leden zijns Kerkerads, diegenen, die daartoe voorbereid zijn, aannemen en doopen; overigens de Sacramenten bedienen en het Huwelijk bevestigen.²¹

Die gemeente het immers onder sorg van die plaaslike leraar en Kerkraad gestaan.²² Op hierdie wyse het die stigting van die N.G. sendinggemeente uitgegaan van die Kerkraad, nadat ’n gemeentevergadering daarvoor toestemming gegee het. Dáár is in beginsel ook verantwoordelikheid aanvaar vir die instandhouding van die nuwe gemeente oorkant die spruit.

3. ’N EIE KERKGEBOU OPPERIG

Gedurende die eerste kwartaal van die volgende jaar het daar ’n belangrike ontwikkeling vir die gemeente in Waaihoek bygekom. Ouderling J.G. Fraser het sorg gedra dat twee erwe in Bastionstraat aangekoop word.²³ Teen die helfte van die jaar is begin om ’n kerkie, “een afzonderlijk Gesticht,” hier te bou.²⁴ Vir ’n gebou met 140 sitplekke en ’n preekstoel is

19 Sien in hierdie verband C.J. Kriel: *Die geskiedenis van die Nederduitse Gereformeerde Sendingkerk in Suid-Afrika 1881-1956*. Paarl, 1963:veral 63 ev.

20 *Wetten en Verordeningen voor de Nederduitsch Gereformeerde Kerk van den Oranje Vrijstaat 1895*, Artikel 227, 95.

21 *Wetten en Verordeningen voor de Nederduitsch Gereformeerde Kerk van den Oranje Vrijstaat 1895*, Artikel 234.3, 97.

22 *Wetten en Verordeningen voor de Nederduitsch Gereformeerde Kerk van den Oranje Vrijstaat 1895*, Artikel 234.2, 97.

23 *De Fakkel* VI(72) 26 Mei 1892:306.

24 Notule Kerkraad Bloemfontein, 15 Julie 1892.

voorsiening gemaak. John Fraser het vir die koste (£400) ingestaan.²⁵ Die eiendom is op die naam van die N.G. Kerk Bloemfontein oorgedra. Op 30 Oktober 1892 is die gebou, toegerus met die ou kerklampe van die Tweeporingkerk,²⁶ plegtig in gebruik geneem.²⁷ Aanvanklik is die bediening van Woord en sakrament deur die plaaslike N.G. predikante en Fraser waargeneem. Hulle is bygestaan deur Kerkraadslede van die Tweeporingkerk sowel as dié van die sendinggemeente.²⁸ Dit is dus duidelik dat 'n tipiese gereformeerde én Nederduits Gereformeerde struktuur in die jong sendinggemeente navolging gevind het. Om die belange van hierdie gemeente te behartig, is ds. Morgan en ouderlinge Fraser en Van der Karst as sendingkommissie aangewys.²⁹

By die Sinode van 1893 kon berig word oor die bestaan van 'n sendinggemeente in die hoofstad.³⁰ Die gemeente het egter nie die reg gehad om afgevaardigdes na “de hoogere Kerkelijke Vergaderingen der Kerk te zenden” nie.³¹ Die nuwe sendinggemeente het dus kerkregtelik en amptelik nie in 'n kerkverband gedeel nie. Hy het slegs in verband met die plaaslike N.G. gemeente van Bloemfontein bestaan. Met hierdie bepaling het die *Wetten en Verordeningen* gevolg gegee aan 'n ongereformeerde uitgangspunt.

Die gemeente het “hare eigene Registers van Doopsbedieningen, Lidmaten en Huwelijken afzonderlijk” opgestel.³² Behalwe vir enkele lidmate en die predikante, was daar klaarblyklik nie nouer kontak tussen die twee N.G. gemeentes van Bloemfontein nie. Hiervan het John Fraser, wat intiem meegeleef het met die sendinggemeente, al meer bewus geword. In 1895 bring hy dit derhalwe onder die aandag van die Kerkraad dat die sendinggemeente eintlik op homself bestaan. Die Kerkraad, beklemtoon hy, moet sy herderlike sorg en toesig in Waaioek beter vergestalt.³³ Is die sendingkommissie hiermee weer opgeskerp? Die beskikbare bronne swyg egter hieroor. In die Waaioek gemeente self was daar teen hierdie tyd spanning aan die oplaai.

25 Louw en Daneel: *a.u.*

26 Notule Kerkraad Bloemfontein, 15 April 1892, 15 Julie 1892.

27 Notule Kerkraad Bloemfontein, 15 Julie 1892, 7 Oktober 1892.

28 Louw en Daneel: *a.u.*

29 Notule Kerkraad Bloemfontein, 7 Oktober 1892.

30 *Notulen der Handelingen van de Achtiende Gewone Vergadering der Synode van de Nederduitsche Gereformeerde Kerk van den Oranje Vrijstaat*, 1893:67.

31 *Wetten en Verordeningen voor de Nederduitsch Gereformeerde Kerk van den Oranje Vrijstaat 1895*, Artikel 236.2, 98.

32 *Wetten en Verordeningen voor de Nederduitsch Gereformeerde Kerk van den Oranje Vrijstaat 1895*, Artikel 236.1, 98.

33 Notule Kerkraad Bloemfontein, 12 April 1895.

4. TWEE BEVOLKINGSGROEPE IN DIE EEN GEMEENTE SKEP SPANNING

In 1895 het die gemeente, so word aan die Sinode gerapporteer,

voor het grootste gedeelte uit kleurlingen uit de Kaapkolonie en elders, tot ons Kerkgenootschap behorende, en Basutos, respektievelijk 44 en 29 op het Lidmaat-register tellende, ... (bestaat).³⁴

'n Tweede taal- en kultuurgroep het hom dus ondertussen by die gemeente begin voeg. En, dit het die moeilikheid gebring. 'n Sothosprekende kategeet, wat eintlik 'n opgeleide lekwerker was,³⁵ het nou op 'n permanente basis in die sendinggemeente gearbei.³⁶ Sondae

houdt (hij) geregeld des morgens godsdienst voor de Basutos in hun taal; des middags voor de Kaapsche gemeente in het Hollandsch.³⁷

Dit was klaarblyklik die praktiese oplossing vir die voortdurende spanning tussen die twee groepe in die gemeente.³⁸ Toe hy jare later die ontstaansgeskiedenis van die gemeente neergeskryf het, kon eerwaarde J.S. Louw nog goed onthou dat die twee groepe nóg die bediening van die doop, nóg die viering van die nagmaal, gesamentlik wou ontvang. Daar was nie, voeg hy daaraan toe, op daardie stadium fondse beskikbaar om twee aparte gemeentes daar te stel nie.³⁹

34 *Notulen van de Negentiende Vergadering der Synode van de Ned. Ger. Kerk van den Oranje Vrijstaat 1895*:62.

35 Die Parysse Evangeliese Seninggenootskap het hierdie opleiding voorsien. Vgl. Odendaal: *a.w.*:131. Vir hierdie hulpdien, wat algemeen voorgekom het, sien D.R. de Villiers: *Teologiese opleiding vir wit en swart deur die Ned. Geref. Kerk in Suid-Afrika*. N.G. Kerk-Boekhandel: Pretoria, 1975:162 ev.

36 Dit was algemene praktyk om van kategete as 'n hulpdien in die N.G. sendinggemeentes gebruik te maak. Die kategete is meesal by Morija in Basotland, waar die Parysse Evangeliese Sendinggenootskap sy teologiese opleidingsentrum gehad het, opgelei. Lidmate van hierdie Genootskap het hulle dus gereedelik by N.G. sendinggemeentes gevoeg wanneer hulle in die Vrystaat kom werk het. Sien Odendaal: *a.w.*:109. Vgl. in hierdie verband ook G.J. Beukes: *Ekklesiologiese perspektiewe op die geskiedenis van die NGKA-Ring van Lesotho tot 1998*. Ongepubliseerde M.Th.-verhandeling, Universiteit van die Vrystaat, 2001:10 ev.

37 Louw en Daneel: *a.w.*

38 Sien hiervoor Odendaal: *a.w.*:108, 109. Sien ook Notule Kerkraad Bloemfontein, 2 September 1899.

39 Louw en Daneel: *a.w.* Sien ook Odendaal: *a.w.*:109.

Die Sothosprekende lidmate was meestal afkomstig uit Basotholand, waar hulle aan die Kerk van die Paryse Evangeliese Sendinggenootskap verbind is.⁴⁰ Hulle is waarskynlik aangemoedig om hulle by die N.G. Kerk se sendinggemeentes te voeg. By die Sinode van 1887 het die verteenwoordiger van die Franse Sending juis aangekondig dat die Konferensie van Franse Sendelinge besluit het om hulle uit die Vrystaat terug te trek en eerder op Basotholand toe te spits.⁴¹ Hiermee is hulle werkkring in die Vrystaat aan die N.G. Kerk oorgedra. En, het die bearbeiding van hulle lidmate in Bloemfontein, die verantwoordelikheid van die plaaslike Kerkraad⁴² en sy sendinggemeente geword. Dit het ook vir ouderling Fraser en die sendingkommissie duidelik begin word dat die gemeente groot behoefte aan 'n kundige en voltydse sending-onderwyser het. Hy sou veral die noodsaaklike onderrig en toerusting van die sendinggemeente kon behartig.

5 'N GODSDIENS-ONDERWYSER WORD DIE EERSTE VOLTYDSE LERAAR

Nog in dieselfde jaar het Fraser by ds. A.D. Lüchhoff van Durbanville navraag gedoen oor 'n geskikte kandidaat om in die sendinggemeente voor te gaan. So het die Godsdienst-onderwyser van Ebenaeser, Jacob Stephanus Louw,⁴³ onder die aandag van die sendingkommissie van die Kerkraad gekom. Louw het hom gedurende 1894 as 'n sending-onderwyser aan die Sendinginstituut op Wellington bekwaam.⁴⁴ Volgens die Kaapse Kerk se *Wetten en Bepalings* het dit beteken dat hy 'n eksamen afgelê het in

De Nederduitsche en Engelsche Talen; de Cijferkunde; De Aardrijkskunde; De Algemeene Geschiedenis; De Theorie van Schoolbestuur; De Gewijde Geschiedenis; De Inhoud der Bijbelboeken; De Christelijke Geloofs- en Zedeleer; De Kerkelijke Geschiedenis; De Uitlegkunde; De Pastoraal; De Geschiedenis der Christelijke Zending en De Predikkunde.

Die eksamen was ook bedoel om die Sinodale Sendingkommissie

40 Odendaal: *a.w.*:109.

41 *Notulen der Handelingen van de Vijftiende Gewone Vergadering der Synode van de Nederduitsche Gereformeerde Kerk van den Oranje Vrijstaat 1887*:852.

42 Notule Kerkraad Bloemfontein, 12 April 1895.

43 Vir hom, vgl. Odendaal: *a.w.*:102 ev., 106 ev. Kyk ook *Jaarboek van die Nederduits-Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika vir die skrikkeljaar 1936*. N.G. Kerk-Uitgewers: Kaapstad, 1935, 365.

44 A. Dreyer: *Kruisgesante in Suid-Afrika. Jubileum-Gedenkboek van die Sendinginstituut op Wellington 1877-1927*. Nasionale Pers: Kaapstad, 1927:175.

te oortuigen van de godsvrucht van den applicant, van zijne gehechtheid aan de Kerk en hare Leer, en van zijn bekwaamheid om Godsdienstkennis mede te deelen.⁴⁵

Hy was dus toegerus om in Bloemfontein met die opbou van 'n sendinggemeente te help. Hy sou die aanstelling in Bloemfontein opvolg en die pastorie, wat ondertussen deur ouderling Fraser laat bou is, in Bastionstraat betrek. Op 12 Januarie 1896 is hy in die gemeente, wat nou 75 lidmate getel het, as Godsdienst-onderrwyser,⁴⁶ bevestig.⁴⁷ Die volgende dag hy het 'n Hollandse (d.w.s. vir "Kleurlinge") skool in die kerkgebou, met ses kinders, van stapel gestuur.⁴⁸

Die probleem was dat Louw nie 'n geordende sendeling was nie. Hy kon dus nie die sakramente bedien nie. Vir die Kerkraad, en veral vir die nuwe predikant (ds. H.T. Kriel) en hulpleraar (ds. P.J. Liebenberg), was dit 'n lastige saak. Hulle moes "diegenen, die daartoe voorbereid zijn, aannemen en doopen; overigens de Sacramenten bedienen en het Huwelijk bevestigen."⁴⁹

'n Raps meer as 'n jaar nadat Louw in Bloemfontein aangekom het, neem die Kerkraad die aangeleentheid in oorweging. Om die sending-onderrwyser as 'n sendeling georden te kry, blyk 'n groot kerkregtelike probleem te wees, veral omdat hy nie, soos die *Wetten en Verordeningen*⁵⁰ dit vereis het, "het Zendelings-Examen" afgelê het nie.⁵¹ Daarom word ds. Kriel gevra om by die "autoriteiten" die regte prosedure vas te stel, sodat Louw georden kon word.⁵² In hierdie verband is die roete wat die *Wetten en Verordeningen* aandui, eenvoudig.⁵³ Die kandidaat moet hom aanmeld by die Voorsitter van die Sinodale Kommissie. Die Kommissie neem dan die toelatings-eksamen af. Hulle bepaal, so lui Artikel 38,

45 Vgl. *Wetten en Bepalingen voor het bestuur der Nederduitsche Gereformeerde Kerk in Zuid-Afrika 1890*, Artikel 126, 56.

46 Vir die take van sodanige werkkrag, sien *Wetten en Verordeningen voor de Nederduitsch Gereformeerde Kerk van den Oranje Vrijstaat 1895*, Artikel 24-25, 15 ev.

47 Notule Kerkraad Bloemfontein, 17 Januarie 1896.

48 Louw en Daneel: *a.u.*

49 *Wetten en Verordeningen voor de Nederduitsch Gereformeerde Kerk van den Oranje Vrijstaat 1895*, Artikel 234, 97 ev.

50 Sien *Wetten en Verordeningen voor de Nederduitsch Gereformeerde Kerk van den Oranje Vrijstaat 1895*, Artikel 37, 18.

51 *Notulen der Handelingen van de Twintigste Gewone Vergadering der Synode van de Nederduitsche Gereformeerde Kerk van den Oranje Vrijstaat 1897*:71.

52 Notule Kerkraad Bloemfontein, 6 Maart 1897.

53 *Wetten en Verordeningen voor de Nederduitsch Gereformeerde Kerk van den Oranje Vrijstaat 1895*, Artikel 38, 18 ev.

welke vakke schriftelik en welke mondeling zullen behandeld worden, en zal zorgvuldig ondersoek doen naar de persoonlike Godsvucht van den Examinandus en of hij de Leer der Gereformeerde Kerk geloof en daaraan gehecht is.⁵⁴

Ds. Kriel se navraag by die Sinodale Sendingkommissie, word egter deur die betrokke Kommissie vir 'n beslissing aan die Sinode van 1897

daar het ... niet duidelik was, of iemand, die het zendingse examens niet gedaan heeft, tot het zendingwerk binnen de grenzen eener gevestigde gemeente kon geordend worden...⁵⁵

Ondertussen het Louw self ook 'n weg van sy eie opgegaan. Hy het waarskynlik 'n kerkregtelike uitweg in Artikel 235 van die *Wetten en Verordeningen* raakgesien wat bepaal dat 'n sendeling wat "bij de Nederduitsch Gereformeerde Kerk van de Kaap Kolonie den Status verkregen hebben van Candidaat tot den Heiligen Dienst of door hare tusschenkomst" georden mag word.⁵⁶ Nog voor die Sinode op Donderdag 22 April saamkom, was hy in Stellenbosch. Hier het ds. J.H. Neethling, as skriba van die Buitelandse Sendingkommissie van die Kaapse N.G. Kerk, die reëlins getref. Van toepassing was Artikel 213 van die *Wetten en Bepalingen* van die N.G. Kerk in Suid-Afrika (d.w.s. die Kaapse Kerk). Daarvolgens kan iemand, wat begeer om as sendeling georden te word, maar nie oor die nodige opleiding beskik nie, by die Binne- of Buitelandse Sendingkommissie van die N.G. Kerk in Suid-Afrika, aansoek doen om georden te word. Die aansoek moet vergesel wees van

(1) Eene acte van toelating tot Godsdienstonderwijzer ... (2) Bewijs van minstens twee jare als Godsdienst-onderwijzer ... te hebben gearbeid. (3) Bewijs van eene roeping tot een bepaalden werkkring...⁵⁷

Louw het aan al drie voorwaardes voldoen. Die betrokke kommissie was ook oortuig dat die besondere omstandighede die ordening tot sendeling noodsaak.

54 *Wetten en Verordeningen voor de Nederduitsch Gereformeerde Kerk van den Oranje Vrijstaat 1895*, Artikel 38, 18 ev.; Artikel 232, 97.

55 *Notulen der Handelingen van de Twintigste Gewone Vergadering der Synode van de Nederduitsche Gereformeerde Kerk van den Oranje Vrijstaat 1897*:71.

56 *Wetten en Verordeningen voor de Nederduitsch Gereformeerde Kerk van den Oranje Vrijstaat 1895*, Artikel 235, 98. Sien ook Artikel 240, 99.

57 *Sien Wetten en Bepalingen voor het bestuur der Nederduitsche Gereformeerde Kerk in Zuid-Afrika 1890*, Artikel 213, 87 ev.

Op Maandag 19 April is die Godsdienst-onderwyser van Bloemfontein dus amptelik toegelaat tot “Candidaat van de Heilige Dienst.” By hierdie geleentheid het professor J.I. Marais van die Teologiese Seminarium uit Handeling 9:16 (“Want Ek sal hom toon hoeveel hy vir my Naam moet ly”) gepreek.⁵⁸ Daarmee is Louw deur die Kaapse N.G. Kerk georden en sou hy dus in Bloemfontein as sendeling bevestig kon word. Dit het teweens op Sondag 2 Mei gebeur toe die voorsitter van die Sinodale Sendingkommissie, ds. C.P. Theron van Bethlehem, hom met oplegging van die hande in die amp van sendeling bevestig het.⁵⁹ Soos Artikel 235.2 van die *Wetten en Verordeninge* bepaal het. Aan hom is ’n Akte van Bevestiging oorhandig.

Toe die Sinode op Maandag 3 Mei 1897 die vraag rondom Louw se situasie in behandeling neem, was die koeël dus eintlik reeds deur die kerk. “De Moderator verwys na Art. 2.3 (sic!) der Kaapsche kerkwet en de vergadering neemt er genoegen mée.”⁶⁰ Daarmee is die kerkregtelike prosedure wat met die ordening en bevestiging van Louw gevolg is, erken. En, eerwaarde Louw is tot die bediening toegelaat sonder om die “Zendingsexamen” af te lê.

6. DIE SENDINGGEMEENTE BELEEF DIE OORLOG VAN 1899-1902

Met eerwaarde Louw as voltydse leraar van die gemeente, is die bediening plaaslik goed gevestig. Die gemeente het aangegroei tot meer as 200 lidmate.⁶¹ Die kerkgebou het te klein geword. Die sosiale werkster van die N.G. Kerkraad, me. M. Hutton,⁶² wat onder die armlankes van die stad gewerk het, het met die Sondagskool in Waaihoek gehelp.⁶³ Dit was veral ’n aantal “sendingvriende” wat na hierdie sendinggemeente uitgereik het en hulle saak op die hart gedra het. Die grense van hierdie gemeente het die woongebied Waaihoek omvat. In 1899 was daar meer as 600 “siele” by die gemeente ingeskakel. Die dankoffer vir die jaar het £87.7.7 bedra. Twee pare is in die huwelik bevestig, terwyl 55 dopelinge die sakrament ontvang het. Hierbenewens het 89 lidmate belydenis van die geloof afgelê.⁶⁴ Eer-

58 Louw en Daneel: *a.u.*

59 *Dies*.

60 *Notule der Handelingen van de Twintigste Gewone Vergadering der Synode van de Nederduitsche Gereformeerde Kerk van den Oranje Vrijstaat 1897:29.*

61 Odendaal: *a.u.*, 130. Sien ook Notule Kerkraad Bloemfontein, 29 Mei 1899.

62 Sien *De Fakkel* X(1), 21 September 1899, 4.

63 Louw en Daneel: *a.u.*

64 Notule Kerkraad Bloemfontein, 29 Mei 1899.

waarde Louw en sy Kerkraad het jaarliks verslag gedoen aan die Kerkraad van die Tweetoringkerk en het onder die sorg van die moedergemeente se sendingkommissie gestaan.⁶⁵

Maar toe kom die dreiging van 'n oorlog. Net soos in die Tweetoringkerk, is daar ook aan die duskant van Bloemspruit opgewonde hieroor gepraat. En, sou eerwaarde Louw, net soos ds. Kriel,⁶⁶ en sy jonger kollega, ds. P.A. Roux, wat as derde hulpleraar vir die gemeente op 11 September 1898 bevestig is,⁶⁷ sekerlik nie nagelaat het om te bid vir die voorkoming daarvan deur middel van arbitrasie nie. Dit was immers die amptelike standpunt van die N.G. Kerke in Suid-Afrika toe die moontlikheid van 'n oorlog al meer onvermydelik begin lyk het.⁶⁸

Die oorlog het aan die begin van Oktober 1899 'n werklikheid geword. Op die 13de Maart 1900 het die Britse magte die stad beset. Daarmee het die staatsbestel verander. Die verskansde stad was nou die sentrum van die Orange River Colony, 'n deel van die Britse Ryk. Maar, dit was nie die einde van die oorlog nie. Dié sou nog lank op die uitgemergelde en byna ontvolkte platteland woed. In Bloemfontein het die Tweetoringgemeente 'n situasie beleef waarin hy steeds kon voortgaan. Ds. H.T. Kriel het in die stad gebly.⁶⁹ Hoedat dit met die gemeente gedurende die eerste jaar van die oorlog gegaan het, is in die vorige uitgawe van *Acta Theologica* beskryf.⁷⁰ Daaruit het dit geblyk dat hy twee fases in die oorlogstyd beleef het. Die eerste het geduur tot met die besetting van Bloemfontein in Maart 1900. Die volgende fase het ongeveer tot Septembermaand verloop, toe die gemeente betrokke geraak het by die groot konsentrasiekamp vir blankes wat wes van die oorbevolkte stad verrys het.⁷¹

Die sendinggemeente oorkant die spruit het interessant genoeg dieselfde onderskeie fases waarmee die oorlog sy verloop in die stad geneem het, beleef. Hulle het egter wat besig was om te gebeur, anders begryp en geïnterpreteer het as Tweetoring se mense. Hulle was immers nie landsburgers wat onder wapen geplaas is om teen Brittanje te veg nie. Het hulle,

65 Vgl. bv. Notule Kerkraad Bloemfontein, 10 Julie 1896, 5 Februarie 1889.

66 Vir sy arbeid in die gemeente voor die uitbreek van die oorlog, sien Britz: *Waaksame skans... a.w.:65-73*.

67 *Dies.:69*.

68 Sien R.M. Britz: "De Kerkbode oor die Anglo-boereoorlog: Julie 1899-Julie 1900 (Deel I)." *NGTT* 42 (1&2) Maart & Junie 2001, 28-32.

69 Sien Britz: "Die Tweetoringkerk as een van die N.G.-Gemeentes van Bloemfontein..." *a.w.:6 ev.*

70 *Dies.:2 ev., 6 ev.*

71 *Dies.:8 ev.*

soos vele ander inwoners van Waaihoek, die Britse besetting toegejuig en Lord Robberts ook uitbundig verwelkom? 'n Mens kan sekerlik aanvaar dat die verdeeldheid wat die oorlog en die val van Bloemfontein onder die lidmate van die blanke gemeente gebring het,⁷² nie so intens onder Waaihoek se N.G. “Kleurlingen” en Basothos tot uitdrukking gekom het nie. Hulle het waarskynlik die aankondiging van die nuwe bedeling beter beleef en die implikasies daarvan anders begin verwerk. In die bewaakte stad,⁷³ oor-gelewer aan die talle militêre beperkings en gebonde aan krygswet, moes hulle egter aanpas en met die lewe voortgaan. Waarskynlik het 'n hele aantal lidmate ook 'n nuwe heenkome in die uitgebreide hulpdienste wat vir die Britse Leër geskep en in standgehou is, gevind. Daarmee is 'n lewensnoodsaaklike inkomste gevind. Sondag vir Sondag, so kan aanvaar word, het die eredienste en Sondagskool in die kerkie van Bastionstraat gewoon voortgegaan. En, het die Kerkraad toesig gehou oor die diens van die Woord en die sakramente. Net soos ds. H.T. Kriel, het eerwaarde Louw ook nie die gemeente verlaat nie. Hy het met die bediening aangegaan, vir sover die bepalings van die oorlog en die militêre owerheid dit toegelaat het.

7. 'N SWART KONSENTRASIEKAMP IN DIE ONMIDDELLIKE OMGEWING

Net soos die buurgemeente gedurende 1900 gekonfronteer is met die toestroming van volks- en kerkgenote na 'n uitbreidende konsentrasiekamp, moes die Waaihoeklidmate eweneens kennis neem van die koms van 'n groot konsentrasiekamp vir swartes in sy onmiddellike omgewing. Dié kamp is opgeslaan in die direkte omgewing van “Kafferfontein”, oos van die terrein waar die Vrouemonument later opgerig sou word. Die kampe vir swartmense wat gedurende die oorlog opgerig is, vertel 'n verhaal van sy eie.⁷⁴ Die kampe is hoofsaaklik langs die spoorlyne geplaas, om dan onder

72 Sien *dies.*:5 hiervoor. Sien ook Fraser: *a.w.*:65 ev.

73 Sien K. Schoeman: *Bloemfontein — die ontstaan van 'n stad 1846-1946*. Human & Rousseau: Kaapstad, 1980:170.

74 Vgl. vir die konsentrasiekampe vir swartes, J.S. Mohlamme: “Vlugtelingskampe vir swartes in die Boererepublieke.” In: F. Pretorius (Red.), *Verskroeiende aarde*. Human & Rousseau: Kaapstad, 2001:110-131. Sien ook S.V. Kessler: “Die konsentrasiekampe vir swartes en kleurlinge.” In: *Dies.*:132-153. Vir meer besonderhede hieroor, sien P. Warwick: *Black people and the South African War 1899-1902*. Cambridge, 1983; *Black Concentration Camps during the Anglo-Boer War*. Bloemfontein: War Museum, 1996; J. Ploeger: *Die lotgevalle van die burgerlike bevolking gedurende die Anglo-Boereoorlog 1899-1902*. Staatsargiefdiens: Pretoria, 1990, Deel V:43:1 ev.; 43:6.

die beskerming van blokhuisse 'n bestaan te voer. Meeste van die inwonende mans het 'n tydelike heenkome in die Britse Leër bekom. Hulle arbeid en inset was, uit die Britse oogpunt, besonder waardevol en moes beskerm word. Dit is gesien as 'n regstellende aksie en "a honest endeavour to get to the bottom of things and to place the natives in a fair position to start life afresh."⁷⁵ Die owerheid het rantsoene verskaf, hoewel die inwoners aangeemoedig is om self voedsel te verbou. Die bedoeling was om die kampe in 'n groter mate selfonderhoudend te maak. Die koste vir daaglikse rantsoene is bereken op vier en 'n half pennies per kop. Vir kinders was dit 'n pennie minder. Met 'n pennie kon een pond mielie-meel gekoop word. En, as iemand in militêre diens was, was die prys die helfte hiervan. Tog was daar hier ook 'n hoë sterftesyfer. Gedurende November en Desember 1901 het meer as 1500 kinders in die kampe die lewe gelaat.⁷⁶ Gedurende Augustus 1901 is 'n Native Refugee Department geskep om die talle konsentrasiekampe te administreer.⁷⁷

Die geestelike bearbeiding van hierdie kampe het veel te wense oorge-laai. Die Christene, wat uit gemeentes gekom het en skielik in totaal nuwe omstandighede hulleself moes organiseer, is dikwels aan hulle eie lot oorge-laai. Die kamp vir "Inboorlingen" op Bloemfontein het op 27 April 1901 reeds 1459 inwoners gehad.⁷⁸ Eerwaarde Louw het wel toegang tot die kamp van Bloemfontein gehad en daar sy bes gedoen.⁷⁹ Hier sou hy die werk van 'n sendeling gedoen het. Die bediening van die Woord, en die behartiging van die kategeese. Hy sou ook N.G. sendinglidmate opgespoor het. En, sekerlik ook Basotho's wat aan die Franse Sending verbonde was. Hierdie arbeid, en hoe sy gemeente by die kamp betrokke was, bly ongelukkig nog die geheim van die verlede. Ds. W. Robertson, wat teen die helfte van 1901 deur die Britse owerheid aangestel is om die geestelike werk in die konsentrasiekampe te koördineer,⁸⁰ het ook vir eerwaarde Louw 'n regeringstoelaag in hierdie verband beding. "He did a great deal for the camp people" motiveer hy, "and is still willing to assist them."⁸¹

Behalwe dat eerwaarde Louw 'n deurslaggewende rol in die bediening van Waaioek en "Kafferfontein" gespeel het, het hy ook in die moederge-

75 C.O. 55 No 358/02, 18 Januarie 1902.

76 *Dies.*

77 *Dies.*

78 *De Kerkbode* XVIII(21) 30 Mei 1901, 325.

79 C.O. 25 2264/01, 3 Julie 1901.

80 Sien Britz: "Die Tweetoringkerk as een van die N.G.-gemeentes van Bloemfontein ..." *a.u.*:12 ev.

81 C.O. 25 2264/01, 3 Julie 1901.

meente gehelp. In een van die *Episodes in my life* wat John Fraser meer as 20 jaar later in herinnering geroep het, teken hy aan dat eerwaarde J.S. Louw van die “native congregation” af en toe die eredienste kom waarneem het.⁸² Dit was gedurende 1901, toe ds. Kriel siek geword het in April die stad verlaat het. Hy sou eers weer na ses maande terug wees. Volgens die Doopregister van die N.G. gemeente Bloemfontein het eerwaarde Louw gedurende April, Mei en Junie 1900 dikwels die doop in die gemeente bedien.⁸³ Dan het hy ’n keer ’n egpaar kerklik in die huwelik bevestig.⁸⁴

8. N.G. SENDINGLIDMATE IN DIE VERSTROOIING

Die gebrek aan skriftelike bronne oor die N.G. Sendinggemeente van Bloemfontein gedurende die Anglo-Boereoorlog beperk uiteraard die perspektief daarop. Gelukkig het eerwaarde Louw aan die einde van die oorlog ’n oorsigtelike verslag opgestel in verband met sy werk in die ander konsentrasiekampe vir swartes.⁸⁵ Dit gee insig in wat hy gedoen het, en waar sommige lede van sy gemeente hulle bevind het. In Mei 1902 was hy in die Brandfortkamp met aanneming en doop en nagmaal. Hier het hy ’n kategeet Jeremia Mokwena teëgekom, wat die onmiddellike bediening van lidmate op sy skouers geneem en goed aangegaan het. Hy besoek ook die kampe Houtenbeck en Eensgevonden. Hier het ds. De Bruin van Brandfort, leiding geneem en handgegee met die bediening.⁸⁶

Die einde van die maand het kategeet Abraham Bookholane van Ventersburgstasiekamp af in Bloemfontein aangekom. Sy versoek was duidelik: Eerwaarde Louw moet tog oorkom en hulle help. Met die trein het die eerwaarde die reis na die noorde aangepak. By die kamp van Ventersburgstasie het hy ’n kerkie van klei en sink aangetref. Dertien lidmate was vir “aanneming” deur die kategeet gereed gemaak, deur aan hulle deeglike kategetiese onderrig te gee. Eerwaarde Louw kon hulle openbare belydenis van die geloof laat aflê. Elf volwassenes en ’n gelyke getal kinders is gedoop. Maar, die oorlog het ook sy tol geëis. Eerwaarde Louw was seker dat baie geestelik dood was. Hy het ook tweedrag en onenigheid onder die gemeentetjie gevind.

82 *Dies*.

83 Doopregister Bloemfontein, 1890-1911.

84 Huwelijksregister Bloemfontein, 1896-1901.

85 *Notulen der Handelingen van de Twintigste Gewone Vergadering der Synode van de Nederduitsche Gereformeerde Kerk van den Oranje Vrijstaat* 1903:77.

86 *De Kerkbode* XIX(27), 10 Julie 1902, 471.

Hiervandaan het Abraham en eerwaarde Louw na Rietspruit per perdekar gery. In 'n plaashuis wat, behalwe vir die ruite, onbeskadig gebly het, is 16 volwassenes en 10 kindertjies gedoop. Sewentien nuwe lidmate is kerklik aangeneem, en 37 mense het daarna die nagmaal gevier. Die Engelse Kommandant van die kamp, Boggie, was uiters behulpsaam. Hier was die gemeentetjie ook dankbaar en eensgesind. Van Rietspruit het die reis — 'n uur per perdekar — na die Sandrivierkamp gegaan. Hier is ook weer erediens gehou, gedoop en die nagmaal gevier.⁸⁷

Vir eerwaarde Louw was dit duidelik dat die een ontbrekende saak in die kampe goeie organisasie is. In elke kamp moes hy 'n kommissie van drie lede aanstel om op eie houtjie toesig te hou oor die geestelike werk. Dan was hy oortuig dat kategeet Bookholane eerder na Rietspruit moes skuif. Daar was die mense ten minste meer ontvanklik. In oorleg met die Britse owerheid is hierdie reëlings getref.⁸⁸ Die gemis aan 'n geordende sendeling, wat met sy ervaring die nodige organisatoriese werk kan doen, het egter as die groot behoefte uitgestaan.⁸⁹ Die dringendste gevaar vir die kerk is die indringing van die American Episcopal Church,⁹⁰ 'n kerk wat onder swart Amerikaners ontstaan het en met sy militante oriëntering, die simpatie van baie swartes in Suid-Afrika begin wen het. Hierdie kerk, skrywe eerwaarde Louw, stoot ons eie kerk omver. Hulle noem ons Sendingkerk 'n slaafse kerk, omdat ons van die gekleurdes slawe maak. Ons probeer om hulle slawe van Koning Jesus te maak. Om hierdie rede, laat hy hoor, sal ons sendingwerk nooit 'n dood sterf nie. Maar, ons Sendingkerk in die Oranje Rivier Kolonie, word sonder twyfel hierdeur bedreig. En ons sal iets daaraan moet doen.⁹¹

Meer is daar nie oor hierdie N.G.-gemeente van Bloemfontein bekend nie. In verstrooiing het enkele voorgangers hom tog bymekaar probeer hou en die gereformeerde diens van die woord en sakramente in stand gehou.

9. DIE EINDE VAN DIE OORLOG

Op 31 Mei 1902 het die oorlog formeel tot 'n einde gekom. Die omvattende proses van militêre opruiming, repatriasie van burgerlikes en die instituering van burgerlike regering sou nog lank voortduur. In Waaiohoek is die vrede en die gevolg daarvan ook weer op 'n eie manier vertolk. Hoe lid-

87 *Dies.*

88 *Dies.*

89 *Dies.*:472.

90 Vir die invloed van hierdie bedreiging, sien Odendaal: *a.u.*:511 ev.

91 *De Kerkbode* XIX(27) 10 Julie 1902, 472.

mate van die sendinggemeente daarvoor gevoel het, lê nog in die niet van die geskiedenis. Dinge het egter nou hulle normale verloop geneem. Lidmate het in hulle kerkie bymekaargekom om deur eerwaarde Louw aan die hand geneem te word.

Aan die einde van 1902 kon eerwaarde Louw rekenskap gee van 'n "zielental" van 285 lidmate. Hoeveel van hulle werklik belydende lidmate was, kon hy nie met sekerheid vasstel nie. Die oorlog het die gemeentelike administrasie ontwig. Daar is wel 65 kinders en 31 volwassenes gedoop. Dit was 20 meer as in die vorige jaar. 35 nuwe lidmate het belydenis van geloof afgelê. Vergeleke met 1901, verteenwoordig dit 'n toename van 13. Eerwaarde Louw het ook ses pare in die huwelik bevestig.⁹² Die dagskool, wat onder toenemende finansiële druk verkeer, hou egter nog sy kop bo water. Vir 1902 was die inkomste hiervan £61.3.3. Gemiddeld 85 kinders woon die skool by.⁹³ Die kerkgebou het egter te klein geword. In 'n boufonds om die gebou te vergroot, was reeds £62.2.10 aanwesig. Die inkomste van die gemeente was £166.14.1½. Die grootste deel hiervan is aangewend om die salaris van die sendeling te help betaal. "Velen komen van Basotholand en elders met attesten, blijven drie tot twaalf maanden onder bearbeiding en gaan dan naar huis." Ongelukkig moes daar ook lidmate as gevolg van onsedelike gedrag gesensureer word.

Maar, so word verslag gedoen aan die Sinode van die N.G. Kerk in 1903, "er is vooruitgang te bespeuren." "Er zijn drie diensten des Zondags"⁹⁴ Die N.G. Sendinggemeente van Waaihoek het die oorlog oorleef.

10. SAMEVATTING

Die kerkhistoriese bronne wat uit die tydperk 1891-1902 in verband met die N.G. sendinggemeente van Bloemfontein oorgebly het, huisves die verhaal van die stigting van 'n eiesoortige gemeente in Waaihoek. Hierdie gemeente het ontwikkel en met die ontvangs van 'n eie sendeling sy bestaan bestendig. Lidmate het die groot Suid-Afrikaanse Oorlog meegemaak, maar dit anders ervaar as lidmate van die Tweetoringkerk met wie hulle gemeente in 'n verband gestaan het. Die gereformeerde uitgangspunt waarin die diens van die Woord en die sakramente sentraal is, is dwarsdeur die oor-

92 *Notulen der Handelingen van de Twintigste Gewone Vergadering der Synode van de Nederduitsche Gereformeerde Kerk van den Oranje Vrijstaat 1903:76.*

93 *Notulen der Handelingen van de Twintigste Gewone Vergadering der Synode van de Nederduitsche Gereformeerde Kerk van den Oranje Vrijstaat 1903:77.*

94 *Notulen der Handelingen van de Twintigste Gewone Vergadering der Synode van de Nederduitsche Gereformeerde Kerk van den Oranje Vrijstaat 1903:77.*

Britz

Waaiohoek in Bloemfontein: 1891-1903

log gehandhaaf. Selfs verstrooide lidmate is deur voorgangers en 'n ewangeliese sendeling opgesoek. 'n Omvattende oorlog kon die plaaslike sendinggemeente nie vernietig nie.

Trefwoorde

Anglo-Boereoorlog en die kerk
NG Sendingkerk
NG Kerk in Afrika
Bloemfontein
Waaiohoek
Suid-Afrikaanse kerkgeskiedenis
Vrystaat

Keywords

Anglo-Boer War and the church
Dutch Reformed Mission Church
Dutch Reformed Church in Africa
Bloemfontein
Waaiohoek
South African church history
Free State